

**Κ. Σπινέλλη, Ν. Κουράκη**, Σωφρονιστική νομοθεσία, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 1990, σελ. 1-915, με τη συνεργασία του **Ν. Κουλούρη**.

### **Αντώνη Δ. Μαγγανά**

Έχοντας εργασθεί για πολλά χρόνια στον Καναδά, μια χώρα του αγγλοσαξωνικού δικαίου όπου τα ατομικά δικαιώματα και κατά συνέπεια τα δικαιώματα των κρατουμένων γίνονται σεβαστά στην πράξη μιας και υπάρχουν πολλαπλές δυνατότητες ατομικής προσφυγής κατά των αποφάσεων της διοίκησης και έχοντας συμμετάσχει ενεργά στον Όμιλο προστασίας δικαιωμάτων των κρατουμένων του Québec, έψαχνα εδώ στην Ελλάδα να βρω ένα σύγγραμμα που να συγκεντρώνει τα σχετικά με τη σωφρονιστική νομοθεσία κείμενα.

Τα κείμενα αυτά βρήκα συγκεντρωμένα στο υπό κρίση σύγγραμμα που αποτελεί μια σημαντική προσφορά και μια σπουδαία πηγή βιβλιογραφίας για ειδικούς επιστήμονες και εκείνους που ασχολούνται με τα "σωφρονιστικά" θέματα.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου και πριν την παρουσίαση των νομοθετημάτων και άλλων ενδιαφερόντων κειμένων, που αφορούν τους κρατούμενους, υπάρχουν δύο σημαντικά άρθρα γραμμένα από τους Καθηγητές Καλ. Σπινέλλη και Νεστ. Κουράκη.

Η Κ. Σπινέλλη στο πρώτο άρθρο<sup>1</sup> ξεκινά με την διαπίστωση πως οι σχέσεις διοικούντων - κρατούντων με διοικούμενους - κρατούμενους διέπονται σε μεγάλο βαθμό από άγραφους, άτυπους και έσωθεν δημιουργούμενους κανόνες των οποίων η ύπαρξη δεν μπορεί να αγνοηθεί. Όσον αφορά τον Κώδικα Μεταχείρισης των κρατουμένων, στις διατάξεις του αποκρυσταλλώθηκαν τελικά διάφορες προσωπικές ιδεολογικο-πολιτικές τοποθετήσεις και επιστημονικές αντιλήψεις σχετικά με τη λεγόμενη "σωφρονιστική" πολιτική και επελέγησαν λύσεις στα τόσα κρίσιμα θέματα που δημιουργεί η, κατ'εξαίρεση μόνο αναγκαία, στέρηση της ανθρώπινης ελευθερίας.

Η συγγραφέας παρουσιάζει τον Κώδικα σε δύο φάσεις. Στην πρώτη απομονώνονται και εξετάζονται οι κυριότεροι παράγοντες που προσδιόρισαν και οριοθέτησαν την υπό εξέταση νομοθεσία (εξωτερικά πλαίσια). Στη δεύτερη εντοπίζονται οι αρχές και οι άξονες στους οποίους στηρίχθηκε τελικά ο Κωδ. Μεκ (εσωτερικά πλαίσια).

Έξη είναι οι παράγοντες που προσδιορίζουν τα εξωτερικά πλαίσια του Κωδ. Μεκ.

- Η ισχύουσα νομοθεσία.
- Τα δεδομένα υλικά μέσα.
- Η αναζήτηση συναίνεσης στη νομοπαρασκευαστική επιτροπή.
- Η στάση του ελληνικού κοινού.
- Η πολιτική βούληση και
- η ανατροφοδότηση της επιτροπής από τις απόψεις ορισμένων ομάδων.

Πρώτο σημείο αναφοράς του νομοθέτη αποτελεί ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας ένα δεδομένο αναγνωρισμένο πλέον από διάφορα διεθνή κείμενα. Η πρακτική αξία της απόλυτης αυτής αρχής αν και βραχυπρόθεσμα φαίνεται περιορισμένη, μεσοπρόθεσμα θα είναι σημαντική τόσο για τη δικαστική προστασία των κρατουμένων όσο και για τη χάραξη κανόνων συμπεριφοράς για το προσωπικό των φυλακών.

Η συγγραφέας τονίζει συχνά την έλλειψη υλικοτεχνικών μέσων για την πραγματοποίηση οραμάτων του νομοθέτη όπως αυτού του δικαστηρίου εκτέλεσης των ποινών (α. 5 παρ.2 Κωδ. Μεκ). Ιδιαίτερη σημασία δίνει στη δραστηριότητα των κινημάτων προώθησης των δικαιωμάτων των κρατουμένων επισημαίνοντας: "παράλληλα ομάδες πίεσης και ομάδες δράσης θα πρέπει να προωθήσουν σχετικά αιτήματα κρατουμένων στις δικαστικές αρχές, και να κάνουν εν ανάγκη, χρήση και των δυνατοτήτων που παρέχονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πιστεύουμε προσωπικά πως η δυνατότητα αυτή πρέπει οπωσδήποτε να προωθηθεί και πρέπει και στην Ελλάδα να πληθύνουν οι ατομικές προσφυγές για μη σεβασμό βασικών δικαιωμάτων των κρατουμένων. Βέβαια υπάρχει το εμπόδιο της πενιχρής (προς το παρόν τουλάχιστο) νομολογίας που χρησιμοποιεί διάφορα ευρωπαϊκά κείμενα δικαιωμάτων κυρωμένα από την Ελλάδα.

Θα θέλαμε να τονίσουμε την αντιπαράθεση που κάνει η Κ. Σπινέλλη ανάμεσα στην ελληνική "κακομεταχείριση" των προσχεδίων νόμου για να τονίσει τον εσπευσμένο χειρισμό του Κωδ. Μεκ. Και αυτό σε σύγκριση με το πώς γίνεται στις Η.Π.Α. και θα θέλαμε να προσθέσουμε και στον Καναδά όπου, μεταξύ άλλων, η ενημέρωση και η συμμετοχή του κοινού είναι έντονη κατά τα διάφορα στάδια που προηγούνται της κατάρτισης ενός προσχεδίου νόμου.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον Κώδικα, το "σωφρονιστικό" ιδεώδες εγκαταλείπεται. Η χρησιμοποίηση του επιθέτου "σωφρονιστικός" αποφεύγεται για να αντιληφθούν όσοι ασχολούνται [σχετικά] ότι η φυλακή είναι απλά και μόνον ένας τόπος έκτισης μιας ποινής. Ο όρος μεταχείριση σημαίνει τελικά αντιμετώπιση και τίποτ'άλλο (π.χ. θεραπευτική αγωγή). Δεν αποτελεί μέσο αλλά εξυψώνεται σε σκοπό. Στόχος όλων είναι "η απλή, δίκαιη και κατά το δυνατόν ανώδυνη μεταχείριση των κρατουμένων".

Αφού παρουσιάσει τις σημαντικότερες διατάξεις του Κώδικα, η Κ. Σπινέλλη προτείνει στο τέλος του άρθρου της τη δημιουργία και οργάνωση ομάδων πίεσης από πολίτες ή/και ειδικούς επιστήμονες όπως στον Καναδά, Η.Π.Α., Αγγλία που κυρίως θα ελέγχουν αν τα δικαιώματα των κρατουμένων γίνονται σεβαστά. Δεν μπορεί κανείς παρά να συμφωνήσει απόλυτα με αυτή την πρόταση που θα αποτελέσει ένα σημαντικότερο βήμα για την, επιτέλους, υλοποίηση βασικών στόχων και την περιφρούρηση του σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων των κρατουμένων.

Στο άρθρο που ακολουθεί ο Ν. Κουράκης<sup>2</sup> εκφράζει την απαισιοδοξία του ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής αλλά και γενικότερα την τύχη του Κωδ. Μεκ, αφού ήδη από την αρχή ανεστάλει η εφαρμογή καιριών

διατάξεων του. Για μια ακόμη φορά κινδυνεύει να μείνει ένας “νόμος στα χαρτιά” (law in paper). Σωστά υπογραμμίζει το χάσμα μεταξύ κειμένων και πρακτικής που εμφανίζεται έντονο στον τομέα αυτό<sup>3</sup>. Παρά την εξαγγελία νέων προοδευτικών θεσμών, τείνει και πάλι να επικρατήσει ως “νόμος στην πράξη” (law in action) η πρακτική της τιμώρησης, του εξυλασμού ή ακόμη και της ανταπόδοσης. Επί πλέον στα άλλα δεινά των κρατουμένων προστέθηκαν η εισαγωγή, εμπορία και χρήση ναρκωτικών ουσιών μέσα στις φυλακές, οι ομαδοί βιασμοί ανηλίκων και νεαρών ατόμων καθώς και η απιστία ή εκμετάλλευση κρατουμένων από ορισμένους ασυνείδητους δικηγόρους.

Όσον αφορά τον νέο Κώδικα ο οποίος αντίθετα από τις νομοθεσίες του 1836 (τιμωρητικό σύστημα) και 1967 (θεραπευτικό σύστημα) υιοθετεί το δικαιϊκό σύστημα, ο Ν. Κουράκης παρατηρεί πώς υιοθετεί ένα πολύ αξιοσημείωτο “άνοιγμα της φυλακής” μια μεγαλύτερη επαφή με τον έξω κόσμο.

Προτού εκθέσει τις απόψεις του για τον Κώδικα Μεταχείρισης των κρατουμένων προβαίνει σε μια έκθεση των πραγματικών περιστατικών, συμβάντων και νομοθετικών προσπαθειών που έγιναν μετά το 1967 και οδήγησαν στον Κωδ. Μεκ.

Στη συνέχεια του βιβλίου ακολουθεί η παρουσίαση διαφόρων κειμένων, ξεκινώντας βέβαια από τον Κώδικα Μεταχείρισης των κρατουμένων του 1989. Κάτω από κάθε άρθρο υπάρχουν πολύ χρήσιμες παραπομπές σε άλλες νομοθεσίες όπως το Σωφρονιστικό Κώδικα του 1967, ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα, καθώς και ειδική και γενική βιβλιογραφία. Ο Κώδικας αναφέρεται συχνά, όπως τόνισε και ο Ν. Κουράκης, σε ανέφικτα υπό τις παρούσες συνθήκες, πράγματα. Τελειώς ενδεικτικά πρόκειται για τις διατάξεις που αφορούν την απεργία πείνας (α.34), το χωρισμό των κρατουμένων σε κατηγορίες (νέοι, υπόδικοι, τοξικομανείς, κατηγορούμενοι για χρέη) τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης.

Μετά τον Κώδικα του 1989 ακολουθούν επεξηγηματικές εγκύκλιες ορισμένων σημείων, εισηγητικές εκθέσεις του Υπουργού Δικαιοσύνης και της ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής καθώς και αποσπάσματα από τις συζητήσεις στην Ολομέλεια της Βουλής. Από την παρέμβαση του τότε Υπουργού Δικαιοσύνης αντλεί κανείς χρήσιμες πληροφορίες για την κατάσταση των σωφρονιστικών καταστημάτων. Στην ουσία πρόκειται για κείμενα “αντεγκληματικής πολιτικής”.

Στη συνέχεια παρατίθενται:

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας του 1967, οι σχετικές συνταγματικές διατάξεις, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου και διάφορα πρωτόκολλα εκ των οποίων ορισμένα δεν έχει κυρώσει η Ελλάδα. Τέλος υπάρχει ο ν. 1846 του 1989 που περιλαμβάνει ρυθμίσεις για την υπεράσπιση της Ελλάδας έναντι των ασκουμένων κατ’αυτής ατομικών προσφυγών σύμφωνα με το άρθρο 25 της Ευρωπαϊκής σύμβασης δικαιωμάτων. Ας ευχηθούμε να υπάρξουν στο μέλλον τόσες ατομικές προσφυγές όσες φανταζόταν ο έλληνας νομοθέτης όταν εξέδιδε αυτή τη νομοθεσία.

Στο παράρτημα IV υπάρχουν οι ευρωπαϊκοί σωφρονιστικοί κανόνες του 1987 και η σύμβαση για τη μεταφορά των καταδικών. Ακολουθούν: η Ευρωπαϊκή Σύμβαση εκδόσεων, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, οι στοιχειώδεις κανόνες μεταχείρισης κρατουμένων του Ο.Η.Ε. η Οικουμενική διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 1948 καθώς και διάφορα διεθνή κείμενα που αφορούν βασικά δικαιώματα.

Στο παράρτημα XIV δίνονται οι σχετικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, και ακολουθούν οι σχετικές διατάξεις του Κωδ. Ποινικής Δικονομίας, του Αστικού Κώδικα και του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Τέλος υπάρχουν νομοθεσίες που αφορούν ποικίλα θέματα όπως τις περιουσιακές συνέπειες της ποινής, το μετριάσμο και τον ευεργετικό υπολογισμό της, το σωφρονιστικό προσωπικό, τα ανοικτά σωφρονιστικά καταστήματα, την κοινωνική υπηρεσία των φυλακών, την επιμόρφωση των κρατουμένων, την κοινωνική αποκατάσταση αποφυλακισμένων, την ασφάλιση κρατουμένων και την εγκληματολογική σημαση.

Το βιβλίο τελειώνει με ένα εκτενή πίνακα ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, ένα ευρετήριο ύλης και ένα ευρετήριο πηγών κατ'αλφαβητική σειρά.

Άσχετα από την τύχη που επιφυλλάσσεται στον Κώδικα Μεταχείρισης των κρατουμένων, το σύγγραμμα της Καλ. Σπινέλλη και του Ν. Κουράκη είναι μια σημαντική προσφορά. Κατ'αρχάς αποφεύγω συνειδητά τον όρο "Συλλογή νομοθεσίας" γιατί πρόκειται για κάτι σαφώς πολύ περισσότερο από αυτό. Όχι μόνο γιατί υπάρχουν τα δύο ουσιαστικά άρθρα στην αρχή του βιβλίου αλλά και διότι έχει γίνει σημαντική ερευνητική δουλειά ώστε το κάθε άρθρο και κείμενο νόμου να τίθεται σε αντιπαράθεση με σχετικά κείμενα αλλά και με πράξεις ή θέσεις επεξηγηματικές του περιεχομένου των που προέρχονται από την πολιτική ηγεσία ή τη διοίκηση. Πρέπει να τονιστεί επίσης ότι η βιβλιογραφία που χρησιμοποιείται είναι σύγχρονη ή πρόσφατη.

Με τον τρόπο αυτό ο αναγνώστης και μελετητής έχει μια σωστή και σφαιρική πληροφόρηση. Η χρησιμότητα είναι διττή. Γι'αυτούς που ασχολούνται με την "εφαρμογή" του "σωφρονιστικού" και ποινικού δικαίου είτε ως πολιτικοί, δικαστές, δικηγόροι, διοικητικοί υπάλληλοι, αλλά και γι'αυτούς που ασχολούνται με την έρευνα και οι οποίοι θα βρουν ένα πολύτιμο εργαλείο.

#### Υποσημειώσεις

1. "Θεσμικά πλαίσια, Όρια και ιδεολογικοπολιτικοί άξονες του Κώδικα βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων", σελ. 17 επ.
2. "Συνοπτική αποτίμηση και σύνδεση με το παρελθόν του Κώδικα βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων", σελ. 75 επ.
3. Η διαπίστωση αυτή του Ν. Κουράκη μπορεί να γενικευθεί στα ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα που αφορούν τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Ενώ είναι όρτα στη σύ-

νταξή τους, η πρακτική εφαρμογή τους χωλαίνει για πολλούς και διαφόρους λόγους όπως η "θεωρητική" κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας εν σχέσει προς την "πρακτική" κατεύθυνση της αγγλοσαξωνικής, η παντοδυναμία του νόμου, η παράδοση, ο ρόλος της νομολογίας.